Capitolul 2 TRADIȚIE ȘI TEHNOLOGIE

Tradiția releveului în Școala de Arhitectură

VALENTIN POPESCU

Cel mai vechi releveu din colecția impresionantă a Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” datează din 1904. În 1904 studentul Statie Ciortan realizează un releveu al Bisericii Sf. Nicolae din Curtea Glogoveanu. Acest an nu este unul întâmplător. Ştefan Burcuş arăta ministrului instrucțiunii în ianuarie 1903 că, printre alte lucruri care nu funcționau în Școală, nu s-au făcut relevee după monumente valoroase de arhitectură românească veche. Ca urmare a acestei remarci, Spiru Haret a trimis o circulară prin care atenționa Şcolile de Arte frumoase şi de Arhitectură ca elevii acestora să execute lucrări de copiere sau de relevare de monumente istorice, material documentar care ar putea fi premiat de minister şi pune bazele unei documentații necesare a monumentelor.

Excursia din 1903 a Școlii de Arhitectura la Mânăstirea Horezu și albumul acesteia ar putea fi și un răspuns la solicitarea ministerului.

Regulamentul Școlii de arhitectură prevedea, la articolul VIII, obligaţiunea pentru elevi de a face în intervalul de la 1 Iunie la 1 Octombrie lucrări practice pe şantiere şi lucrări de studii asupra monumentelor existente. În ultimul an al Şcolii s-a cerut, pe lângă examenul de Istoria Arhitecturii şi o lucrare (de vacanţă) asupra unui monument arhitectural naţional. Dar elevii întâmpinau mari greutăţi de finanțare a demersului.

Demersul de relevare era unul costisitor și majoritatea elevilor nu îl puteau susține în așteptarea unor eventuale premii: “Pentru lucrările de relevee executate

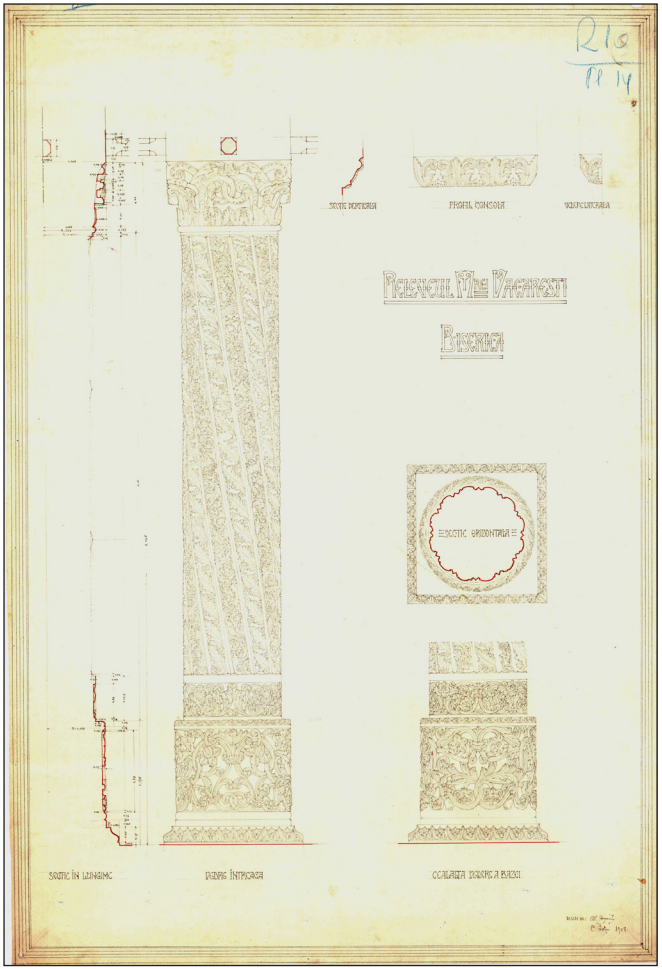

Fotografie din albumul: Excursia elevilor Școlii de Arhitectură la Mânăstirea Horezu (biblioteca Școlii de Arhitectură / UAUIM)

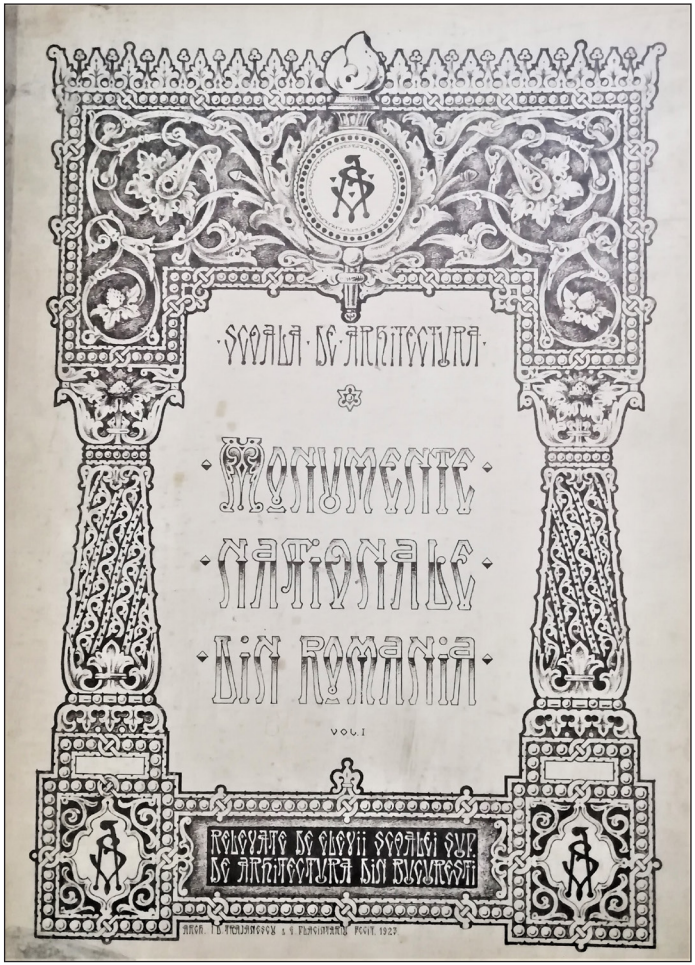
după diferite monumente din ţară, metoda premiilor (instituită cu scopul bine determinat de a da studenţilor, pe lîngă un stimulent şi posibilitatea de acoperire a cheltuielilor de deplasare şi de material didactic), fusese inaugurată încă din anul 1905, fără ca totuşi premiile să fi fost păstrate în acelaşi fel şi cu regularitate în toţi anii." (Grigore Ionescu, Istoricul învăţământului de arhitectură, 1972, p. 57)

"Elevii nu au, în general, mijloace materiale suficiente pentru a executa lucrări serioase numai în vederea şi în aşteptarea unui premiu eventual. De aceea, de îndată ce mi-aţi făcut onoarea de a mă însărcina cu direcţiunea Şcoalei de Arhitectură, în noua ei organizare independentă, la Septemvrie 1904, v-am supus, între celelalte propuneri de îmbunătăţire (Raportul No. 23 din 28 Sceptemvrie), şi crearea unui fond pentru releveuri şi clişee fotografice după monumentele noastre naţionale istorice. Aţi prevăzut atunci în bugetul pentru anul 1905/6 suma de 1000 de lei, sumă menţinută şi de succesorul D-v. Aceeaşi sumă ni s'a acordat şi prin bugetul anului 1905/7; iar în bugetul în curs ea a fost ridicată la 2000 de lei. Desigur sumele acestea sunt foarte mici; dar ceea ce s'a putut face cu primele două mii de lei din anii 1905/6 şi 1906/7 s'a văzut în expoziţiunea şcoalei noastre, la Expoziţia generală jubilară din anul trecut şi în expoziţiunea organizată la Ateneu în luna trecută.

Cu 2000 lei s'au executat în total şapte releveuri după monumente ori clădiri interesante, fie ele clasate ca istorice sau nu." (Ermil Pangrati. Ridicările grafice

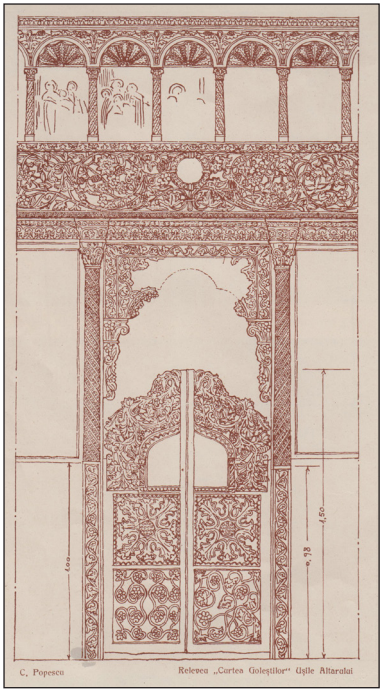
Releveul Mânăstirii Văcărești, Al. Zagoritz, Constantin Iotzu, 1907 (Muzeu Școlii de Arhitectură / CED UAUIM)

Școala de arhitectură, Monumente naționale din România, vol. I.4. Perspective (donație către Muzeul Școlii de Arhitectură, prin amabilitatea dnei Prof.dr.arh. Anca Oțoiu)

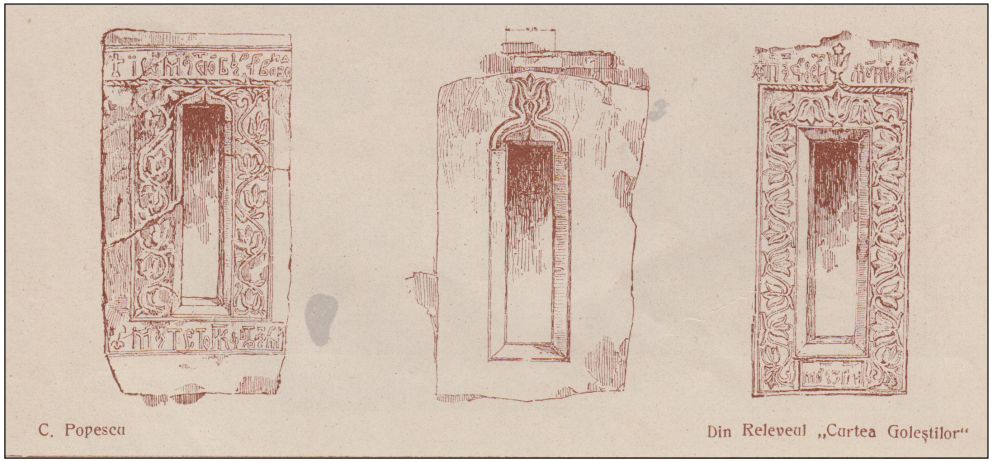
și fotografierea monumentelor istorice, 1907, p. 7) Bugetul alocat releveelor era necesar studenților nu doar pentru deplasare, ci și pentru personal ajutător, schele, scări, etc. În anul 1906/7 se realizaseră 51 de planșe mari din 7 relevee, cu numai 2000 de lei, planșe expuse la Ateneu în aprilie 1907.

Trebuie observat că de relevee se ocupau cei mai buni dintre studenții Școlii: "În fiecare an, dintre elevii secţiunii arhitecţilor, au fost aleşi trei, cei care obţinuseră cele mai multe valori (recompense) în cursul anului şi prezentau prin urmare cele mai serioase garanţii de talent şi stăruinţă la muncă; li s'a destinat fiecăruia câte un monument de relevat, după indicaţiunile d-lui profesor de arhitectură I. Mincu

Releveu curtea Goleştilor, C. Popescu (revista Arhitectura)

Releveu curtea Goleştilor (revista Arhitectura)

şi ale d-lui profesor de istoria arhitecturii P. Antonescu; li s'au dat de către fiecare din aceşti d-ni profesori toate indicaţiunile pentru ca lucrarea ce aveau de făcut să fie bine condusă; li s'a înlesnit biletul de drum de fier (în anul 1905 de la ministerul instrucţiunii, iar în anul 1906 prin bunăvoinţa ministerului lucrărilor publice); şi în sfârşit s'a dat fiecăruia câte un ajutor bănesc de 333 lei, 33 bani, adică a treia parte din suma ce ni se alocase prin buget. Din această sumă nu li s'a înmânat la plecare decât jumătate, iar restul urmau să-l primească când vor aduce releveul bine executat, împreună cu toate schiţele luate la faţa locului şi cu un certificat de la autoritatea locală despre timpul cât l-au petrecut acolo. Când toate aceste lucruri erau prezentate direcţiunii şcoalei, consiliul profesoral se întrunia pentru a aprecia valoarea releveurilor executate şi a le declara reţinute de şcoală, dacă erau prezentate în mod satisfăcător, ca documente arhitectonice, pentru scopul ce se urmăria".

Iată lista celor 7 relevee expuse la Ateneu şi publicate abia în 1923 într-o mapă care va deschide o întreagă serie de relevee publicate:

1. Mânăstirea Dealului (Târgovişte), relevată de d-l arhitect Ilie Popescu, opt planşe;

2. Biserica Sf. Neculai Popăuţi (Botoşani), relevată de d-l arhitect Alex. Popovici, opt planşe;

3. Biserica din Borzeşti (Bacău), relevată de d-l arhitect Petre Nicolescu, cinci planşe;

4. Biserica Brebu (Prahova), relevată de d-l arhitect Eugen Ionescu, nouă planşe;

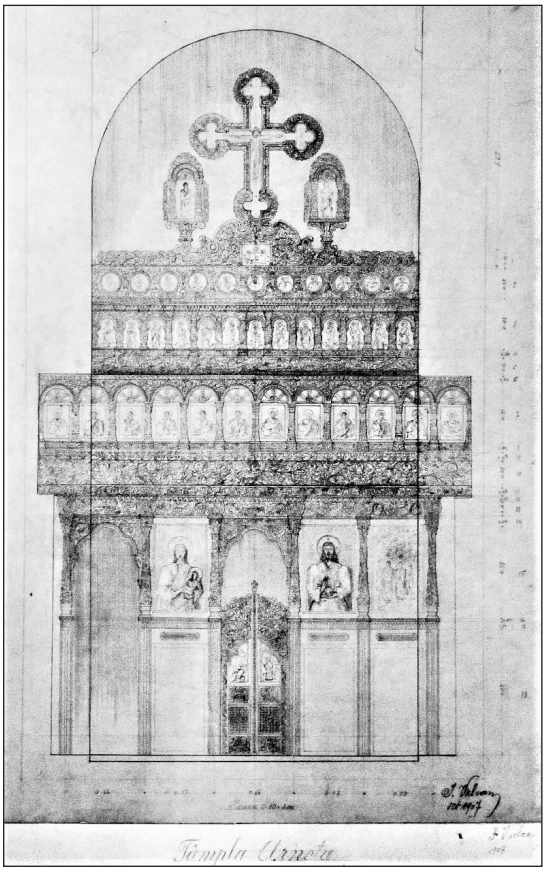
5. Biserica din Bordeşti (Râmnicu Sărat), relevată de d-l arhitect Mihail Referendaru, 12 planşe;

6. Biserica din Brădeşti, (Dolj), relevată de d-l arhitect Mihail Nicolescu, cinci planşe;

7. Casa boierească din Coţofeni (Dolj), relevată tot de d. arhitect Mihail Nicolescu, patru planşe.

Cel mai detaliat releveu a fost realizat de Al. Referendaru. Acesta a fost Şeful biroului tehnic Oltenia al Comisiunii Monumentelor Istorice, din 1921 până la moartea sa prematură în 1926.

Releveu tâmplă Biserica Arnotă, Ianide Vulcan, 1907 (Muzeu Şcolii de Arhitectură / CED UAUIM)

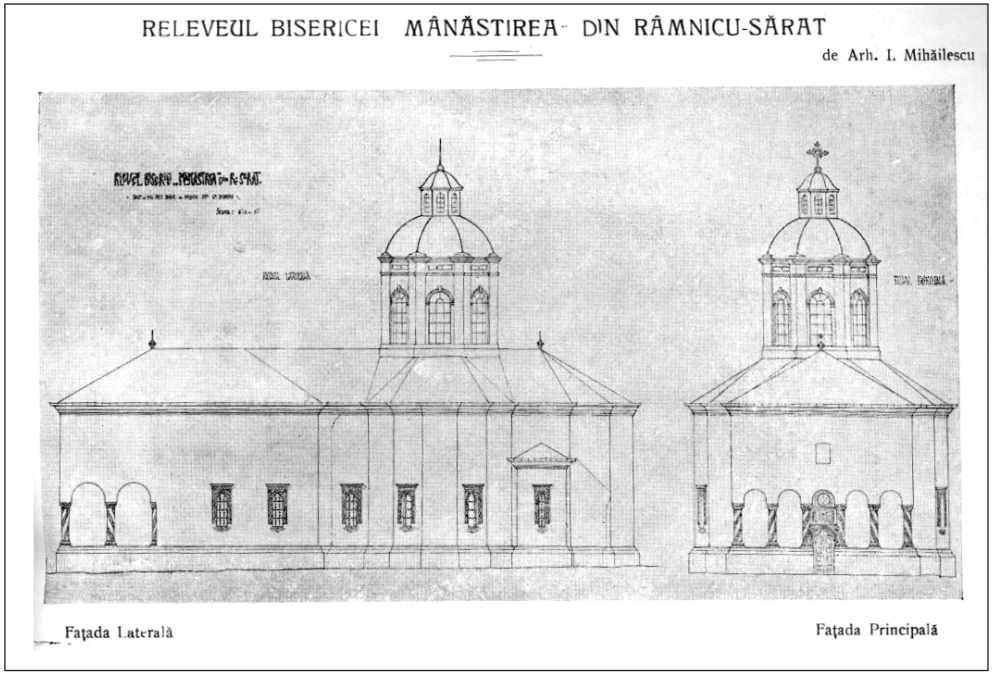

Din cuvântul inaugural al d-lui director Pangrati, cât şi din răspunsul d-lui Ministru Haret cu ocazia expoziţiei din 1908, în care au fost expuse releveele realizate în anul 1907/8 (Văcăreştii, Arnota, Antim, Bălteni-Ilfov, Popăuţi şi Sf. Ioan-cel Mare din Piatra Neamţ), a reieşit că se pregătea publicarea tuturor releveelor Şcolii (Expoziţia Şcoalei Naţionale de Arhitectură, BCMI, 1908, p. 92). Acest demers a fost frânat de preocupările costisitoare pentru construcţia unui sediu nou şi încăpător al Şcolii (lucrări începute în 1912 la iniţiativa lui Ermil Pangrati) şi apoi de venirea războiului cu efecte de durată şi după 1918.

Demersul de publicare preconizat de directorul Şcolii de arhitectură, Ermil Pangrati, avea ca model Arhivele Comisiunii franceze a monumentelor istorice, cinci volume in-folio ce cuprindeau atât fotografii, cât şi reproduceri ale releveelor. Tot plecând de la exemplul francez, au fost create şi se păstrează în Biblioteca Şcolii de Arhitectură, cataloage fotografice cu monumente istorice fotografiate. Aceste fotografii sunt similare cu cele ale Comisiunii Monumentelor Istorice, fiind mai bine realizate decât cele din albumul excursiei din 1903. De altfel Comisiunea a fost principalul beneficiar al documentaţiei prin relevee şi fotografii realizată de Şcoala de arhitectură. Iar Buletinul Comisiunii a fost un important mijloc de diseminare a releveelor până la publicarea lor din 1923.

Expoziţiile succesive ale Şcolii de arhitectură au început în 1906 în cadrul expoziţiei jubiliare din Parcul Carol şi au continuat în 1907 şi

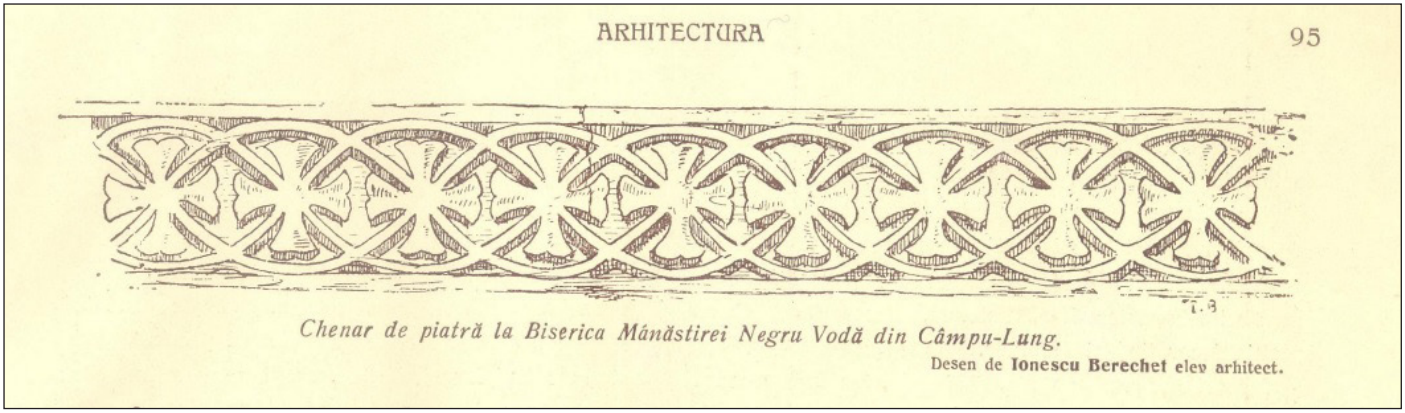
Releveu Râmnicu Sărat, fațada principală și laterală, I. Mihăilescu (revista Arhitectura)

1908 la Ateneul Român. La cea din 1908 sunt expuse releveul de la Văcărești și alte 5 relevee. Releveele expuse în 1907-1908 au fost editate în 1923 de către Şcoala de Arhitectură pe baza unor clişee fotografice. Primul album dedicat Monumentelor din România cuprindea relevee întocmite în perioada 1905-1908.

"Două premii ocazionale au fost date pentru cele mai bune proiecte executate în cursul anilor 1909, 1910 şi 1911, unul de ministerul instrucţiunii (câte 400 lei anual), altul de Școală 440 lei. În 1931 sunt instituite însă fonduri speciale, permanente, pentru premii: fondul I. şi E. Pompilian de 300.000 de lei, cu un venit anual de 15.000 de lei pentru trei premii; fondul Societății Arhitecților Români de 100.000 lei, cu un venit anual de 5.000 de lei pentru un premiu, ş.a. Din cauza deprecierii monedei, premiile acestea ajunseseră dupa 1944 aproape simbolice". (Grigore Ionescu, Istoricul învățământului de arhitectură, 1972, p. 57)

Releveul Mânăstrii Văcărești, realizat de Al. Zagoritz şi C. Iotzu în 1908, este unul dintre cele mai importante relevee ale Şcolii de Arhitectură: "frumos şi delicat creionaj al Mânăstirei Văcăreştilor, redat cu atât de pioasă înţelegere, încât prin

Chenar de elev-arhitect Dimitrie Ionescu-Berechet (revista Arhitectura)

factura lui deosebită şi prin modestia prezentării el înfăţişează o culme în trecutul Academiei." (Radu Udroiu. Expoziţie de sfârşit de an a Academiei de Arhitectură, Arhitectura, nr. 2, 1935, p. 24) Acest releveu foarte detaliat cuprinde numai biserica domnească şi paraclisul de la Văcăreşti.

În 1935 releveul Văcăreştilor fusese expus într-o altă sală decât cea de expoziții, destul de neîncăpătoare, de altfel. Pe baza dimensiunilor sălilor putem estima că sala de expoziții putea fi ori Sala Frescelor, ori actuala sală a bibliotecii de cărți. Aceste două spații legate de o scară asigurau expunerea până în anii '60. Aici au fost organizate, de pildă, Saloanele de arhitectură și artă decorativă din perioada interbelică, după cum atestă o fotografie cu sosirea regelui Carol al II-lea la acest salon (din colecția arh. Mădălin Ghigeanu).

La Salonul de Arhitectură și Artă decorativă din 1929 Gheorghe Simotta a expus Mânăstirea Dintr-un Lemn, probabil releveul din școala de arhitectură (1915 -https://relevee.uauim.ro/m76/).

La ediția Salonului oficial de arhitectură și arte decorative din 1930 Henriette Delavrancea-Gibory a expus un releveu al bisericii din Slăvitești-Vâlcea, fațade și perspective, 1930, (1926 - https://relevee.uauim.ro/m64/).

Dincolo de dimensiunea lui artistică, practica didactică a releveului era și una de precizie. În raport cu această precizie au existat anumite lipsuri, releveele fiind lucrări executate de arhitecţi debutanţi şi cu puţine mijloace. Pentru remedierea acestor lipsuri directorul Pangrati avea în vedere relevarea succesivă a aceluiaşi monument prin doi sau chiar trei elevi.

Despre problemele de precizie ale releveelor vorbea şi dl. Mihail Caffe în amintirile sale: “Spre sfârşitul studiilor, în anul 5, eram obligaţi să realizăm releveul unui monument istoric (casă, biserică, mănăstire, cetate), ceea ce însemna măsurători cât mai exacte şi apoi transpunerea lor în planşe desenate, planuri, secţiuni, faţade şi anumite detalii specifice (ancadramente de piatră, cornişe, stâlpi, capiteluri...). Prima parte se făcea în echipe de 3-5 studenţi care întindeau panglicile de oţel sau de pânză ale unor rulete de 20 – 30 m, suspendau sfori cu greutăţi de tavane sau bolţi, sau ridicau tot felul de beţe şi prăjini – pentru a măsura înălţimile. [...] ce se pierdea în exactitate se câştiga în aventura uneori de-a dreptul acrobatică şi în contactul direct cu „fiinţa” clădirii, piatra din ziduri, lemnul şarpantelor.” (Mihail Caffe, Locuri, oameni, întâmplări).

Releveul Mânăstirii Dintr-un Lemn, Gheorghe Simotta, 1915 (Muzeu Şcolii de Arhitectură / CED UAUIM)